

Олександр Астаф'єв

УДК 821.16.091

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПОЛЬСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкрито специфіку польських перекладів творів Т. Шевченка у ХХ ст., подано типологію перекладацьких моделей, проаналізовано засоби відтворення символіки, ритміки, лексики, тропіки, фразеології, строфічних форм.

Ключові слова: текст, художній переклад, адекватність, семантика, комунікативна тотожність, інтертекст.

Oleksandr Astafyev. Taras Shevchenko's poetry in Polish translations of the 20th century

The article explores the specifics of Polish translations of Taras Shevchenko's texts made during the 20th century. It also provides the typology of translation models and analyzes the ways to reproduce the symbols, rhythm, vocabulary, tropics, phraseology and strophic form of the original used by Polish translators.

Key words: text, literary translation, adequacy, semantics, communicative identity, intertext.

Найбільшу увагу популяризації творів Т. Шевченка в Польщі та їх публікації як мовою оригіналу, так і в польських перекладах приділив часопис "Biuletyn Polsko-Ukraiński". Це був місячник, а згодом тижневик, що виходив у Варшаві в 1932 – 1938 рр. Він знайомив читачів з українською культурою, історією та перебігом польсько-українських відносин у минулому й тепер, став трибуною ідеї польсько-українського зближення, котру презентувало Польсько-українське товариство. З перекладами Шевченкових творів з української на сторінках журналу "Biuletyn Polsko-Ukraiński" виступили Зоф'я Войнаровська, Роман Гамчикевич, Станіслав Ґрудзінський, Константи Думанський, Павло

Зайцев, Богдан Лепкий, Юзеф Лободовський, Єжи Погоновський, Владислав Сирокомля, Сидір Твердохліб, Чеслав Ястшембець-Козловський та інші.

У цей же період твори Т. Шевченка польською мовою з'являються на сторінках інших часописів: "Kamena", "Czarno na białem", "Droga pracy", "Kuznica", "Nowe czasy", "Okolica poetów", "Wschód-Orient", "Skamander", "Wiadomości Literacki". Їхні перекладачі – Александер Баумгардтен, Тадеуш Бохенський, Тадеуш Голлендер, Євгеніуш Житомирський, Осип Іваненко, Вацлав Іванюк, Адам Качубський, Здіслав Кунстман, Вацлав Морачевський, Антоній Середницький, Константи Симонолевич, Юліан Тувім, Юзеф Чехович, Вільгельм Шевчик, Казімеж Анджей Яворський.

1936 р. у Варшаві під грифом Українського Наукового Інституту за редакцією Павла Зайцева вийшов том "Poezje" Тараса Шевченка. До нього ввійшли переклади Марії Беньковської, Казімежа Вежинського, Зоф'ї Войнаровської, Антонія Гожалчинського, Тадеуша Голлендера, Богдана Станіслава Жираніка, Констати Думанського, Ярослава Івашкевича, Богдана Лепкого, Юзефа Лободовського, Владзімежа Слободника, Леонарда Совінського, Чеслава Ястшембця-Козловського ("Wiadomosci Literackie", 1936, nr 18).

З 1932 по 1938 рр. у "Biuletyniu Polsko-Ukraińskim" надруковано 23 вірші й поеми, фрагменти "Щоденника", повісті "Художник", близько 50 статей про його творчість, численні огляди, рецензії, замітки у зв'язку з виходом нових видань доробку поета й досліджень про нього. У редакційній статті "Kult Szewczenki" ("Biuletyn Polsko-Ukraiński", 1933, 10) [12, 21-26] зазначалося: "Можемо стверджувати, що немає у світі ще одного ліричного поета, який міг би похвалитися такою пошаною й такими її усталеними виявами, котрих зажив в українського народу Тарас Шевченко. Ні Шекспір в англійців, ні Гюго у французів, Гете в німців, Пушкін у росіян, Петефі у угорців, навіть Данте в італійців не можуть і мріяти про такий безперечно винятковий культ, що його не зустрічали ніколи впродовж віків, як культ Шевченка в українців..." [6, 119-120].

1955 р. у Варшаві видано збірку Т. Шевченка "Utwory Wybrane", редактор й автор вступного слова Владзімеж Слободник, післямова Мар'яна Якубця. Сюди ввійшла частина перекладів, які опублікував Павло Зайцев у томі "Poezje" (1936). Натомість тут уже немає перекладачів Павла Зайцева, Богдана Лепкого, Станіслава Грудзінського, Юзефа Лободовського, Казімежа Вежинського, Вацлава Іванюка та ін., проте з'явилися нові: Леопольд Левін, Станіслав Струмпф-Войткевич, Мар'ян Пехаль, Тадеуш Хрусцелевський, Анна Каменська та ін. Усього у збірнику надруковано 84 поеми й вірші.

1972 р. у Варшаві побачила світ невеличка збірка "Poezje Wybrane" Т. Шевченка, упорядник і автор передмови – Єжи Єнджеєвич, автор відомого роману "Nocze ukraińskie albo rodowód geniusza" ("Українські ночі, або родовід генія", 1966). До цієї книжки ввійшло 18 творів у перекладах різних авторів.

Нарешті в Любліні 2008 р. вийшов "Kobziarz" ("Кобзар") у перекладі Пйотра Куприся; на сьогодні ця найповніша збірка польською мовою нараховує 242 вірші й поеми (серед них і цикли).

Окремі твори було вміщено в різних збірниках, антологіях, хрестоматіях, періодиці й календарях.

Один із найталановитіших перекладачів поезії Т. Шевченка – Богдан Лепкий. У його художній інтерпретації на сторінках "Biuletynia Polsko-Ukraińskiego" було надруковано вірші "Jak dziwnie!" ("Самому чудно. А де ж дітись?"), "Minęła młodość" ("Минули літа молодії"), "Prolog do poematu "Neofici" ("Пролог до поеми "Неофіти") (1935, nr 13), "Słońce zachodzi" ("Сонце заходить, гори чорніють") (1935, nr 51-52), "Kiedys ty w naszym małym świecie..." ("Ми вкупоньці колись росли") (1936, nr 24), "Nie zazdroście bogaczowi" ("Не завидуй багатому") (1936, nr 34).

Перекладацьку вправність цього автора варто потрактувати як ситуативно-денотативну модель художнього перекладу, у котрій змальована життєва ситуація відповідає сукупності денотатів і реляцій між ними. На думку прибічників такої моделі, будь-яке явище можна відтворити засобами іншої мови, незалежно від мовної специфіки. На етапі сприймання тексту оригіналу (або його фрагмента) інтерпретатор з'ясовує для себе (свідомо чи несвідомо), які саме денотати позначені знаками і яку ситуацію вони віддзеркалюють, уникає стереотипів, навіть коли в мові перекладу й нема лексеми, котра змогла би позначити цей денотат. Наприклад, у вірші Т. Шевченка “Jak dziwnie!” (“Самому чудно. А де ж дітись?”):

Як же жити
На чужині на самоті?
І що робити взаперті? [10, 54].

Перекладач шукає заміник:

Nie życie, ale to konanie
W odosobnieniu, na wygnaniu?..

Бачимо, що “взаперті” замінено на “W odosobnieniu”, тобто він використовує звичне слово, але натомість за рахунок контексту розширює його смислову функцію. Така “заміна” дає змогу витлумачити референтні образи, рядки, “пов’язані з реальністю” [4, 160]. Це забезпечує міжмовну комунікацію. Перекладач установлює відповідність між художнім повідомленням і дійсністю й на основі своєї національної мови вибудовує нове, адекватне до оригіналу повідомлення. Б. Лепкому найкраще це вдалося у версії вірша “Minęła młodość” (“Минули літа молодії”), де рядки “Нема з ким тихо розмовляти, / Ані порадитись. Нема! / Анікогісінько нема!” замінено на: “Nikogo, / Nikogo tutaj nie masz już”.

До ситуативно-денотативної моделі належать, із нашого погляду, версії Романа Гамчикевича “Modlitwa” (“Молитва”) (1933, nr 17), Павла Зайцева “To obojętne mi...” (“Мені однаково...”) (1934, nr 10) та інші.

Ч. Ястшембець-Козловський переклав вірші “Perebendja” (“Перебендя”) (1936, nr 3), “Chowaliśmy się kiedyś razem...” (“Росли укупочці, зросли...”) (1938, nr 9), “Po co miałym się ożenić” (“Нащо мені женитися?”) (1936, nr 12), “I kobić gibka i ta młoda / niepokalana twa uroda...” (“І станом гнучким, і красою...”) (1938, nr 18), “O jakże jest szczęśliwy, komu / dano mieć dom swój” (“Добро, у кого є господя”), “Wszystko mi jedno już, czy będę...” (“Мені однаково, чи буду...”), “W niewoli dnie i noce liczę...” (“Лічу в неволі дні і ночі...”) (1938, nr 12).

На думку Григорія Кочура, Ч. Ястшембець-Козловський “має особливі заслуги як перекладач Шевченка, і то не тільки через те, що йому належить найбільша кількість перекладів (39): серед них є просто-таки бездоганні. Досить зіставити з оригіналом такі твори, як “Сон” (“Гори мої високії!”), винятково важкий для перекладу вірш “Понад полем іде”, деякі пісні (“Ой крикнули сірі гуси...”), такі ліричні мініатюри, як “Я не нездужаю нівроку...”, “Не нарікаю я на бога...”, щоб упевнитись, як близько віддає перекладач оригінал, якої досягає яскравості й природності вислову” [5, 229].

Версії цього автора, за нинішньою термінологією, можна зарахувати до семантичної моделі перекладу; вона акцентує на ідентичності або близькій схожості всіх смислових елементів. Тут завдання, котре ставив перед собою перекладач, зводилося до того, аби відтворити ті елементарні смисли, які комунікативно релевантні; ідеться, по суті, про тотожність коду автора й перекладача, що добре продемонстровано у вірші “Wszystko mi jedno już,

czy będę...” (“Мені однаково, чи буду...”), де рядки “Чи хто згадає, чи забуде / Мене в снігу на чужині – / Однаковісінько мені” подано в такій версії: “Czy kto przypomni sobie mnie, / czy tu wśród śniegów jak przybędę / poniecha – to nie wzrusza mnie...”. Бачимо, що Шевченків рядок “Однаковісінько мені” цілковито перекодований на “poniecha – to nie wzrusza mnie...”. Та все ж бар’єрів між комунікантами уникнуто.

Ознаки семантичної моделі перекладу помічаємо у версіях Єжи Погоновського “Subotów. Mogiła Bogdana” (“Стоїть в селі Суботові...”) (1933, nr 10), “Na wieczną pamięć Kotłarewskiemu” (“На вічну пам’ять Котляревському”) (1934, nr 34), Зоф’ї Войнаровської “Testament” (“Заповіт”) (1934, nr 10), Константи Думанського “Dola” (“Доля”) (1936, nr 12).

Загалом же на підставі перекладів творів Т. Шевченка на польську можна говорити про різні типи еквівалентності: на рівні завдань і мети комунікації, опису ситуації, специфіки повідомлення, структури висловлювання, тотожності мовних знаків [2, 216-315]. Осмислити коло цих проблем намагалася Любов Арасимович у праці “Польські переклади Шевченка”, яка вийшла 1927 р. в Києві під грифом Всеукраїнської Академії Наук. Рецензія на це видання побачили світ у тижневику “Wiadomości Literackie” (1928, nr 1). Згодом до них звернувся Єжи Погоновський у статтях “Zaspiw” T. Szewczenki w przekładach polskich” (1933, nr 7); “O przekładach polskiej poezji T. Szewczenki” (1935, nr 35), де він порівнює переклади Владислава Сирокомлі, Станіслава Грудзінського, Сидора Твердохліба, Богдана Лепкого та інших. Загалом же ці питання потребують глибшого вивчення і спеціальних студій.

У багатьох творах поет наводить заголовки, уплітає цілі строфи своїх пісень до текстів (“Гайдамаки”, “Мар’яна-черниця”, “Тарасова ніч”, “Невольник”, “Відьма”, “Марина”, драма “Назар Стодоля” та ін.), інколи сам стилізує виклад під народні пісні.

У вірші “Чернець” є такі рядки:

В червоних штанях оксамитних
Матнею улицю мете.
Іде козак. – Ох, літа! літа!
Що ви творите? – На тоте ж
Старий ударив в закаблуки,
Аж встала курява! Отак!
Та ще й приспіває козак:
– По дорозі рак, рак,
Нехай буде так, так.
Якби таки молодиці

Посіяти мак, мак.
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останеться й передам.
А вже ж тії закаблуки
Набралися лиха й муки!
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останеться й передам!
[10, 50].

У перекладі Ч. Ястшембця-Козловського:

Strojny w czerwone szarawary,
Których aksamit kurz zamiata,
Ulicą sunie Kozak stary.
Coście sprawiły, lata, lata!
I tu w dodatku jeszcze sobie
Wyciął w obcas na rozgrzewkę
I wyhukujc taką śpiewkę:

“Hej, na drodze rak, rak,
Niechaj będzie tak, tak!

Jakby krasne młodycie
Posiały nam mak, mak!
Hej, podeszwy, dam ja wam!
Obcas też dostanie sam,
A i noskom szkołę dam,
W skórę raz za wszystkie czasy!
Oj, podeszwy, dam ja wam!
Obcas też dostanie sam,
A i noskom szkołę dam!”
[14, 179].

Цей же вірш у перекладі Пйотра Куприся:

W czerwonych spodniach aksamitnych
Ulicę nimi miecie ładnie,
Podąża Kozak. "Lata! zbytnio
Co wyczyniacie?" Na to składnie
Jak obcasami stary wytnie,
Aż kurz się podniósł! Oto, jak tu!
I śpiewa Kozak też do taktu:
A po drodze raki, raki,
Niechaj będą takie, takie.
Gdyby jednak mołodycia

I obsiała makiem, makiem.
Jak tu wsypię obcasikom,
Jak obcasom także dodam,
To wystarczy tam i przodem.
A już owe obcasiki
Bied zaznały, mąk bez liku!
Jak tu wsypię obcasikom,
Jak obcasom także dodam,
Towystarczy tam i prodem!"
[13, 406].

Цю пісню склав Шевченко за взірцем народної чабарашки "По дорозі жук, жук". Далі її рядки майже дослівно запозичені з народної пісні "Од Києва до Лубен". Перекладачеві можна дорікнути лише за те, що неточно передано іронічні слова: "Якби таки молодиці / Посіяти мак, мак". У перекладі: "Jakby krasne mołodycie / Posiały nam mak, mak!". Виходить, що не козак, а молодиці (хоча в оригіналі – одна молодиця) "посіяти мак".

Микола Сумцов пише: "У нього (Шевченка. – О. А.) є такі ліричні вірші, про котрі навіть трудно сказати, чи його це твір, чи яка-небудь записана ним пісня, невідома з інших збірників" [8, 65]. Але ясно одне: ці вірші мають таке ж ритмічне членування, як і в народній пісні; це полегшує їхнє покладання на музику, недарма вони так вплинули на розвиток української музики, зокрема на М. Лисенка. Галина Сидоренко зазначає: "Його поезія залишається писаною, а не співаною, – писаною поезією з усіма ознаками співності" [7, 8].

У творах Т. Шевченка дуже багато народнопісенних мотивів: сирітство й самотність, чужина й вороги, журба й туга за рідним краєм, відчуття смерті на чужині, жаль за втраченою молодістю, мотив долі [3, 184]. Він залюбки вводить у тексти рядки народних пісень, вони органічно зливаються з усім текстом, як, напр., у "Перебенді".

В оригіналі:

Вітер віє-повіває,
По полю гуляє,
На могилі кобзар сидить
Та на кобзі грає.
Кругом його степ, як море
Широке, синіє:
За могилою могила,

А там – тільки мріє
Сивий ус, стару чуприну
Вітер розвіває;
То приляже та послуха,
Як кобзар співає...
[9, 111].

У перекладі:

Wicher żdźbełka traw rozchwiewa,
po polu powiewa, –
na mogile siedzi kobziarz
gra sobie i śpiewa.
Step dokoła błękitnieje
jak bezakresne morze;
za mogiłą znów mogiła,

a dalej – prestworze...
Siwy wąs, czuprynę starczą
wiatr spleta, rozruci,
to znów legnie i posłucha,
jak tam kobziarz nuci.
[14, 27].

Звернення до уснопоетичних джерел, наслідування мотивів, образної системи, ритмічного малюнка тощо лягає в основу багатьох творів митця,

що дуже ускладнює роботу перекладача. Ф. Колеса зазначає: “Шевченко користується тут мотивами, образами й зворотами народної поезії може більше, ніж у пізнішій добі – та це зовсім не зменшує оригінальності його творів; Шевченкова лірика, щира й безпосередня, не має ані крихітки чогось штучного, підроблюваного та водночас виявляє сильну й оригінальну творчу індивідуальність, що доцільно й дуже вдатно розпоряджає засобами народнописенного стилю” [3, 189].

“Косар” в оригіналі приваблює стрункою строфічною будовою і сталим римуванням (ААББА), де маємо 2-стопний анапест і 3-стопний ямб із незначними відхиленнями:

Понад полем іде,
Не покоси кладе,
Не покоси – гори.

Стогне земля, стогне море,
Стогне та гуде!
[10, 19].

Чеслав Ястшембець-Козловський відтворює вірш хореїчним ритмом із незначними відхиленнями, зберігаючи дистанцію від пісенної інтонації, та виразно декламаційний характер мови:

Idzie, idzie nad polem,
I nie kłosa półkolem,
Nie pokosy tnie, lecz góry!
Jęczy ziemia spod wichury,
Ziemia dudni bolem.
("Kosiarz").
[14, 158].

У Пйотра Куприся читаємо:

Ponad polem idzie z kosą,
Wszędzie kładzie nie pokosy,
Nie pokosy – góry złoży.
Jęczy ziemia, jęczy morze,
Huczy pod niebiosami!
[13, 375].

Перше, що відчуваємо у віршах Шевченка, – це ритми народної пісні. У “Перебенді”, зокрема, використано народний коломийковий чотирнадцятискладник. Переважає звичайна коломийкова схема (8+6) 2 із римуванням абвб, з чотирирядковим написанням:

Перебендя старий, сліпий – (1) (8+6)2
Хто його не знає? (2) абвб
Він усюди вештається (3)
Та на кобзі грає. (4)
[9, 110].

У перекладі:

Stary, ślepy Perebendia – (1) (8+6)2
Každy zna go dobrze. (2) абвб
Od wsido wsi się pałęta (3)
I grywa na kobzie. (4)
("Perebendia").
[14, 158].

Перекладач зберігає поділ вірша на рядки, зумовлений принципом психологічного паралелізму: вітер “по полю гуляє” – “на могилі кобзар сидить”. У перекладі: *wicher po “polu powiewa”* – на “*mogile siedzi kobzarz*”.

У “Перебенді” спостерігаємо чисті літературні переноси (*enjambement*’и): В оригіналі:

А хто грає, того знають
І дякують люде...
[9, 110].

Пожуриться, посумує,
Сидячи під тином.
[9, 110].

У перекладі:

A kto grywa, tego znają
Ludzi z każdej wioski.
[14, 158].

I poduma sobie smutno
Siedząc w cienu płota.
[14, 158].

Важливе місце у творчості поета належить біблійним образам. Адже в Академії мистецтв, де навчався Т. Шевченко, обов’язковим було їх використання, про це згадано в повісті “Художник”. А в “Щоденнику” від 16 грудня 1857 р. автор записує: “...Я неравнодушен к библейской поэзии...” [11, 135].

Біблійні сюжети, образи й мотиви митець опрацював у малярських роботах “Іезекііль на полі, всіяному кістками”, “Жертвоприношення Аврама”, “Христос благословляє хліб”, “Св. Дмитро”, “Лот із дочками”, “Розп’яття”, “Апостол Петро”, “Самаритянка”, “Притча про блудного сина”, “Голова Христа”, “Притча про робітників на винограднику (з Рембрандта)”, “Свята родина (з Мурільйо)”, у фрагментах офортів із картини Рембрандта “Смерть Марії” та інших. Тому, як уважає Д. Бучинський, “питання християнсько-філософської думки Тараса Шевченка є питанням суттєвим, реальним і достойним глибоких і терпеливих студій” [1, 114].

Поет використовував біблійні образи та мотиви в період “трьох літ”, зокрема 1845, а також 1848 і 1859 рр. Із Біблії він узяв епіграфи до поем “Тризна”, “Сон”, “Великий льох”, “Кавказ”, “І мертвим, і живим...”, “Осіка”, “Неофіти”. Мотиви, сюжети, теми та образи Святого Письма він безпосередньо обробив у таких творах і циклах, як “Псалми Давидові”, “Ісая. Глава 35 (Подражаніє)”, “Подражаніє 11 псалму”, “Во Іудеї во дні они”, “Марія”, “Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19”, “Осія. Глава XIV”, “Саул” та ін.

Ось “Подражаніє 11 псалму”:

Возвеличу
Малих отих рабов німих!
Я на сторожі коло них
Поставлю слово. І пониче,
Неначе стоптана трава,
І думка ваша і слова –
Неначе срібло куте, бите
І семикрати перелите

Огнем в горнилі, словеса
Твої, о Господи, такії.
Розкинь же їх, твої святисє,
По всій землі. І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі убогі діти!
[10, 281].

У перекладі:

Wielowładnie
Podniosę słabych i nędzarzy!
Zasię postawię na ich straży
Wcielone Słowo... I opadnie,
Jakoby stratowana trawa,
I wasza myśl, i chęć nieprawa.
Albowiem, Panie, Twoja mowa
Jak srebro jest, które się kowa

I siedmkroć w ogniu się doświadcza.
Więc na zgorzszą grzechem ziemię
Swych świętych słów racz rzucić siemic!
A ujrzą wszyscy, jako władzca
Twa moc; i w sprawę Twoje błogie
Uwierzą dzieca Twe ubogie.
 (“Naśladowanie Psalmu XI”).
[14, 261].

Учені зазначали, що “Давидові псалми” було написано 19.XII.1845 р. А 25. XII. 1845 р. Шевченко створив свій славнозвісний заповіт, де виведено образ “великої сім’ї”:

Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте І вражою злою кров’ю Волю окропіте. І мене в сем’ї великій,	В сем’ї вольній, новій, Не забудьте пом’янути Незлим тихим словом. [9, 371].
---	---

До речі, образ “сем’ї великої”, “сем’ї вольної, нової” майстерно відтворили в перекладних версіях і Ярослав Івашкевич (“A mnie zaś w rodzinie waszej / Мосней, świeżej, nowej / Przypomnijcie wspomnając / Łagodnymi słowy”), і Леон Пастернак (“Mnie zaś w wielkiej rodzinie, / W kraju wolnym, nowym, / Pamiętajcie wspomnieć czasem / Dobrym, cichym słowem”).

Приваблює Шевченка й біблійний мотив гніву старозавітних пророків, що виявився в образі каменя, об який розбиті будуть грішники. Цей образ, як і кожну біблійну ремінісценцію, автор переосмислює, конкретизує в “Кобзарі”, зберігаючи водночас поетичність і силу:

Вавілоня Дщере окаянна! Блажен той, хто заплатить За твої кайдани! Блажен! блажен! Тебе, злая,	В радості застане І розіб’є дітей твоїх О холодний камінь. [9, 364].
--	---

Емоційність посилена епітетом *холодний*. Образ холодного каменя, очевидно, дуже зацікавив Шевченка, бо через три дні після написання 136 псалма поет звернувся до нього у вірші “Три літа”:

І день, не день, і йде не йде, А літа стрілою Пролітають, забирають Все добре з собою. Окрадають добрі думи,	О холодний камінь Розбивають серце наше І співають амінь. [9, 368].
--	--

Ці слова майстерно передає Чеслав Ястшембець-Козловський:

Dnie się wloką ślamazarnie, Lata – błyskawicą Mkną, wnet umkną, wszystko dobre Ze sobą pochwycą. Okradają z dobrych myśli,	O bezduszny kamień Rozbijają serce nasze I śpiewają amen. ("Try lata"). [14, 144].
--	--

У своїх перекладах він зберігає історичну лексику й військову термінологію, яка означає військові угруповання та їхні види (військо, табір, кіш, товариство, обоз, компанійці, драгуни), військову ієрархію (гетьман, отаман, кошовий, полковник, осавул, старшина, козак лейстровий, воєвода, капітан, хан, мурза, яничар), атрибути військової влади (клейноди, булава, бунчук, труба), зброю, військове спорядження, воєнні споруди (гармата, гаківниця, самопал, рушниця, спис, ратище, чайка, байдарка, намет, панцир, крепость), військовий одяг (жупан, мундир), історичні назви міст і сіл (Бендери, Полтава, Хортиця), де відбувалися важливі події, імена визначних історичних діячів (Хмельницький, Мазепа).

Перекладач, усвідомлюючи значущість історичної термінології, цілковито зберігає її, напр., у вірші “Нащо мені женитися?..”:

На весілля товариство
Вийде погуляти
Та винесе самопали,
Викотить гармату.
Як понесуть товариша
В нову світлицю,
Загомонять самопали,

Гукнуть гаківниці.
Як положать отамана
В новій хаті спати,
Заголосить, як та мати,
Голосна гармата.
[10, 185].

У перекладі:

Na wesele towarzystwo
przybędzie ochoczo;
wezmą z sobą samopały,
armatę wytoczą.
Gey poniosą towarzysza
do nowej świetlicy –
zarukają z samopalców,

hukną hakownicy.
Kiedy do snu w nowej chacie
złożą atamana,
głośne działa się rozszoła
by matka stroskana...
("Poco miłbym się ożenić?").
[6, 182-183].

Окремо слід сказати про фольклорні виражальні засоби Шевченка, їхній глибоко народний характер. Поет створив численні образи відповідно до тих, що побутують в уснопоетичній творчості навколо певних слів-назв. Таких опоетизованих слів багато. Вони сплітаються в цілу систему і стають органічними складниками як фольклору, так і Шевченкової лексики. Серед них, напр., луг, степ, хата, кінь, верба, тополя, калина, орел, соловейко, голуб та ін. Ось як вони виступають на тлі Шевченкових контекстів.

В оригіналі:

Давно стоїть, виглядає
Запорожця з Лугу...
("Сон. Гори мої високії...").
[10, 39].

Як мандрували день і ніч,
Як покидали запорожці
Великий Луг і матір Січ...
("Іржавець").
[10, 44].

У перекладі:

Dawno stoi tak, wygląda
Zaporożca z Łuhu.
("Sen. Góry me wysokoszczytne").
[14, 166].

Gdy naszych dotknął kłęski bicz,
Gdy opuszczali zaporoską
Ziemię – Wielki Łuh i Sicz...
("Rzawiec").
[14, 172].

Наведені приклади – свідчення того, що інтерпретатори майстерно зберегли найвищу простоту форми і змісту, композиції й вислову, безпосередність і символічність Шевченкових творів; саме ці риси наближають їх до народних пісень. Польські читачі отримали досить яскраве уявлення про глибоко народний характер поезії українського митця. У перекладах знайдено вдалі відповідники до народно-експресивних форм слів, численних морфологічних відмінків, голубливо-пестливих суфіксів (личенько, голубонько, голівонька), метафоризованих слів (будити волю, гіркі сльози, воля степом укривалась),

порівняльних конструкцій, народнописених епітетів (червона калина, синє море, чорні брови, вольна воля) та ін. І головне, що всі ці художні риси мови, її “таємничі засоби”, фразеологізми, окремі граматичні категорії, різноманітні синтаксичні одиниці перекладачам удалося адекватно відтворити.

Шевченко став живим зв'язком між українською та польською культурами. Його й далі вивчають, перекладають і поширюють. Підрахувати кількість перекладів, назвати імена перекладачів, простудіювати відгуки критики, установити, як його твори сприймають у тій чи тій аудиторії – це завдання окремої дуже кропіткої роботи. Поезія Т. Шевченка сприяє справі українсько-польського (як і слов'янського загалом) єднання на основах рівності, братерства й демократії.

ЛІТЕРАТУРА

13. Бучинський Д. Християнсько-філософська думка Т.Г.Шевченка. – Мадрид – Лондон, 1962.
14. Гарбовський Н. Теория перевода. – М., 2004.
15. Колесса Ф. Студії над поетичною творчістю Т.Шевченка // Колесса Ф. Фольклористичні праці. – К., 1970.
16. Комиссаров В. Современное переводоведение: Курс лекций. – М., 1999.
17. Кочур Г. Шевченко в польських перекладах // Кочур Г. Література та переклад: У 2 т. – К., 2006. – Т. 1.
18. На хвилі доби: Хрестоматія польської літературної періодици 20–30-их років ХХ ст. Упор., вступне слово та пер. С. І. Кравченко. – Луцьк, 2007.
19. Сидоренко Г. Ритміка Шевченка. – К., 1967.
20. Сумцов Н. Шевченко среди поэтов славянства // На спомин 50-х роковин смерті Тараса Шевченка. – М., 1912.
21. Шевченко Т. Повн. збір. творів: У 12 т. – К., 2003. – Т. 1.
22. Шевченко Т. Повн. збір. творів: У 12 т. – К., 2003. – Т. 2.
23. Шевченко Т. Повн. збір. творів: У 12 т. – К., 2003. – Т. 5.
24. Kult Szewczenki // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1933. – Nr 10.
25. Szewczenko T. Kobziarz w tłumaczeniu Piotra Kuprysia. – Lublin, 2008.
26. Szewczenko T. Utwory wybrane / Red. i słowo wstępne Włodzimierz Słobodnik, posłowie Mariana Jakóbca. – Warszawa, 1975.

Отримано 13 грудня 2012 р.

м. Київ